

Ільяна В.М.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України (м. Київ)

Особливості діагностики та корекції фонематичних процесів у дітей з порушеннями зору

За визначенням Р. Є. Левіною власне мовленнєві розлади у дітей з порушеннями зору не є єдиним ядром аномалії. Близько 80 % дітей означеної категорії мають мовленнєві розлади. Це зумовлено тим, що формування мовлення таких дітей відбувається у більш складних умовах, ніж у дітей зі здоровим зором, що вимагає комплексної корекційної роботи з боку логопеда, тифлопедагога та вихователя.

Особливості мовленнєвого розвитку у дітей з порушеннями зору можуть проявлятися у вигляді:

- затримки та недорозвитку мовлення;
- ФФНМ (фонетико-фономатичному недорозвитку мовлення);
- ЗНМ (загальному недорозвитку мовлення).

Найбільшу кількість дошкільників з порушеннями зору, що мають розлади усного мовлення складають діти із ФФНМ. ФФНМ – це порушення процесів формування звуковимовної системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами внаслідок дефектів сприймання та вимови фонем. Фонематичне розрізнення є одним з важливіших механізмів, які визначають формування імпресивного та експресивного мовлення. Порушенням може виявитись кожен з рівнів сприймання мовлення, а також різноманітні операції, що зумовлюють їх формування.

У фонетико-фонематичному недорозвитку дітей виділяють декілька ступенів вираженості:

Легкий. Характеризується недостатнім розрізненням та утрудненнями під час аналізу лише тих звуків, що вимовляються неправильно. Аналіз звукового та складового складу слів, які не містять неправильно вимовлюваних звуків відбувається без утруднень.

Середній. Характеризується недостатньою диференціацією значної кількості звуків із кількох фонетичних груп, навіть за умов досить правильної їх вимови в усному мовленні. Звуковий аналіз у таких випадках порушується більш грубо.

Тяжкий. Характеризується тим, що навички звукового та складового аналізу формуються зі значними труднощами. Відношення між звуковими елементами важко диференціюються. Діти незможі ані виділити звук на фоні слова, ані встановити звукову послідовність.

Діагностика стану сформованості фонематичних процесів має відбуватись відповідно до їхнього розвитку в онтогенезі. Логопедичні заняття з дітьми із порушенням зору мають відбуватись відповідно до: стану зорових функцій, рівня мовленнєвого розвитку дитини, способів сприймання, індивідуальних особливостей.

Корекційну роботу на першому етапі спрямовуємо на розвиток:

- слухових функцій та операцій – сприймання, уваги, пам'яті та контролю (на індивідуальних заняттях, за можливості, логопед уводить до завдань слова, що містять звуки, які дитина вимовляє неправильно);
- фонематичних процесів на основі еталонної вимови логопеда (фонематичне сприймання, аналіз і синтез).

Основною умовою виконання завдань має бути їх виконання без опори на власну вимову.

Корекційну роботу на другому етапі спрямовуємо на розвиток:

- слухових функцій та операцій – сприймання, уваги, пам'яті, контролю (матеріал має містити звуки, які діти вимовляють неправильно);
- фонематичних процесів – сприймання (з опорою на еталонну вимову педагога), аналізу й синтезу (з опорою на власну вимову) та уявлення.

На третьому корекційному етапі (найвищий рівень складності) проводимо роботу, спрямовану на вдосконалення:

- слухових функцій та операцій (логопед уводить до завдань слова, фонетично насичені акустико-артикуляційно близькими звуками, а також складними за вимовою);
- фонематичних процесів – уявлення, аналізу та синтезу – лише за уявленням (без залучення слухової та артикуляційної аналізаторних систем).

Успішність розвитку фонематичних процесів залежить від своєчасно розпочатої корекційної роботи у дошкільний період, який є синтетичним періодом розвитку лінгвістичних і психологічних функцій та операцій, що складають основу для успішного опанування грамотою.

Література:

1. Ільяна В. М. Подолання дислексій в учнів 2-4 класів загальноосвітніх шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення / В. М. Ільяна // Особлива дитина: навчання та виховання. – 2014. – № 1. – С. 18–27.
2. Ковшиков В. А. Психолінгвістика. Теория речевой деятельности : [учеб. пособие] / В. А. Ковшиков, В. П. Глухов. – М. : АСТ : Астрель, 2007 – 318с.
3. Соботович Е. Ф. Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы её формирования / Е.Ф. Соботович. – К.: ИЗМН, 1997. – 44с.

References:

1. Iliana V. M. (2014) Podolannia dysleksii v uchniv 2-4 klasiv zahalnoosvitnikh shkil dlia ditei z tiazhkymu porushenniamy movlennia [Dislexia overcoming at students of 2 – 4grades of regular schools for children with severe speech disabilities]. Exceptional child: teaching upbringing, no. 1, pp. 18–27.
2. Kovshikov V. A. (2007). Psiholingvistika. Teoria rechevoj dejatel'nosti [Psycholinguistics. Theory of speech activity]. Moscow: Astrel. (in Russian)
3. Sobotovich, E. F. (1997). Psiholingvisticheseskaja struktura rechevoj dejatel'nosti i mehanizmy ejo formirovanija [Psycholinguistic structure of the speech activity and mechanisms of its formation]. Kiev: IZNM. (in Ukrainian)